

Західнополіські замовляння та народні молитви від крові

Ігор ГУНЧИК

Магічно-сакральні тексти функціонального різновиду “від крові” належать до лікувально-зцілювальної тематичної групи оказіонально-обрядового фольклору. Найчастіше їх використовували для зупинки крові під час пошкодження шкіряної оболонки або тканин зовнішньої частини органів людини. Іноді ці тексти проказували під час крововиливів із носа. Деякі респонденти також відзначають, що подібними фольклорними зразками лікували не тільки людей, дорослих чи дітей (раба Божого чи младенця N), а й худобу, найчастіше корів і коней. У таких випадках у формулу адресата, замість імені, вносили відповідну масть тварини.

Опубліковані оказіонально-обрядові твори від крові відображають не письмову, а, власне, усну магічно-сакральну традицію давнього регіону Північно-Західної України – Західного Полісся. Саме усність є головним чинником того, що тексти цього функціонального різновиду відзначаються короткістю форми та невеликим обсягом, що дає змогу їх легко запам'ятовувати. У жанровому відношенні серед них переважають замовляння, дія яких залежить безпосередньо від волі та сили виконавця, у ролі якого виступає знахар або звичайна людина, яка не належить до професійних носіїв магічно-сакрального фольклору. Частина текстів є народними молитвами. У них головну роль у зціленні адресата відіграють різні за ієрархією божественні персонажі, як-от: *Божа Мати, Ісус Христос, Юрій на білому коні, Ілля* та інші. Третій тип текстів, які також представлено в цій публікації, – це контаміновані, “зрощені” фольклорні утворення, переважно замовляння-молитви, які мають риси обох жанрів.

У сюжетиті західнополіських замовлянь і народних молитов від крові відображено основні уявлення та переважна більшість мотивів, які відомі у магічно-сакральній традиції слов'ян. Людська кров із рани у мешканців Західного Полісся асоціювалася із річкою, яка тече або “біжить”. Тому головною метою під час лікування було зупинити цю ріку, для чого кров зазвичай замовляли. Для цього із художніх засобів використовували переважно одночленне побажання (Optativ, Op) або таку ж двочленну формулу, побудовану на основі подібності або ототожнення. У сюжетних епічних текстах зазвичай зображали міфологічного божественного персонажа, який допомагав рабу Божому N зупинити кров. Ключовими в таких текстах були експлікативні формули мовлення (Orativ, Or) та дії (Aktiv, Ak).

Основу цієї публікації склали записи майже п'ятдесяти замовлянь і народних молитов від крові із Західного Полісся. Найбільше текстів зафіксовано в Волинській області в населених пунктах таких районів: Камінь-Каширського, Ківерцівського, Ковельського, Любешівського, Маневицького, Ратнівського, Рожищенського, Старовижівського, Турійського, Шацького. Кілька магічно-сакральних творів записано в Костопільському районі Рівненської області та Жабінковському районі Брестської області Республіки Білорусь. Частина текстів із архіву Полісь-

ко-Волинського народознавчого центру Інституту народознавства НАН України (ПВНЦ, тепер – Інституту культурної антропології) за спеціальним питальником¹ записали студенти колишнього Волинського, а тепер Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки з Луцька у 1996–1998 рр. Решта творів є фольклорними записами різних років (здебільшого 1994–2001) із власних зібрань Г. Марчук, О. Середюк і автора цієї публікації. Усі фольклорні тексти цієї публікації затранскрибовано з аудіозаписів. Паспортні відомості про деяких респондентів замовлянь і народних молитов із певних причин подано в неповному вигляді.

1. Святая Марія по горі ходила

Є такей заговор виговарювати кров:

Святая Марія по горі ходила,
ружу сіяла.
Шоб та ружа ни зийшла,
шоб з раба Божого/младенця (ім'я)
кров ни пушла.

Повторяти дев'ять раз.

Зап. Яна Лонюк 2000 р. у селі Переспа Рожищенського району Волинської області від Тарасюк Віри Яківни, 1930 р. н., 8 класів освіти.

2. Їхала пані вночі

... А я знаю:

Їхала пані вночі,
погубила ключі.
Сіяла ружу,
ружa ни зийшла.
Бодай з твого пальчика
кров ни йшла.

Зап. у селі Косице Ратнівського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 72, арк. 15.

3. Було три річки

Чого ж ни мона? То старшим ни мона, а меншим – шо хоч...

Було три річки:
одна водяна,
друга кров'яна,
третя кам'яна.
– Водяна – зводяній,
кров'яна – запечися,
а кам'яна – закам'яній.

Тре рази повторувале.

Зап. у селі Залищице Ратнівського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 69, арк. 26.

¹ Давидюк В., Гром О., Гунчик І., Завітій Б. Автентика фольклору: традиція і сучасність. Питальник для польових досліджень. – Луцьк, 1996. – 30 с.

4. Їхав Ілья на коні

То замовляють кров. Тоже так само багато молитов є.
Така молитва:

Їхав Ілья на коні,
тягнув ноги по землі.
Упав і кров уняв.

Зап. у селі Межисить Ратнівського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 56, арк. 25.

5. Бігло три річеньки

Є молитва до кровотечі ...

Бігло три річеньки:
їдна кров'яна,
друга смоляна,
третья водяна.
– Смоляная, засмоlesя;
водяная, пробіжеся;
кров'яная, застановеся.

Кров встановляєцца.

Зап. у селі Гута-Камінська Камінь-Каширського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 87, арк. 31.

6. Йшов клен, забев лен

Йшов клен, забев лен.
Йшла Божа Мати
до (ім'я) кров замовляти.
Покі Божа Мати назад вирнулаcя,
(ім'я) кров вломилаcя.

Зап. у селі Заріччя Маневицького району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 54, арк. 24.

7. Їхав Юрій на білим коні

Молітвою зговорують кров. Малейку знаю:

Їхав Юрій на білим коні,
розсіяв червоную рожу.
Шоб та рожа ни зийшла,
шоб у раба Божого (ім'я)
кров ни йшла.

Зап. у селі Підманево Шацького району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 29, арк. 29.

8. По Усянській гурі

По Усянській гурі,
по святеї зимлі
Божая Мати худела

і сияла Божу росу.
Хай Божа роса зийде,
а хай рабу Божому (ім'я)
кров на правій (чи на левій)
руці (чи нузі) кров ни йде.

Зап. у селі Озерно Ковельського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 30, арк. 29.

9. Мов, мов, перестань іти, кров

– Мов, мов,
перестань іти, кров.
Божа Мати йшла,
ключі нашла,
ду церкви йшла.
Де крапля крові впала,
там церква стала,
шоб кров пиристалала.
Йшла Божа Мати вночі
і згубела ключі.
– Дай, Боже, шоб найшла,
шоб чирвона кров ни йшла.

Ота тако молитва, всьо.

Зап. у селі Оленіно Камінь-Каширського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 31, арк. 31.

10. Божая Мати гурала

Кров замовляють.
Божая Мати гурала,
рожу сияла.
Рожа ни зийшла,
шоб (ім'я) кров відийшла.

А якщо вона ни зупиняється, треба пирир'язати.

Зап. у селі Розничі Маневицького району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 35, арк. 22.

11. На горі, на морі криниця

На горі, на морі криниця,
біля тої криниці дві молодиці:
одна воду спиняє,
друга кров замовляє.

Зап. 1998 р. Г. І. Марчук., 1940 р. н., середня освіта, у селі Стобихва Камінь-Каширського району Волинської області.

12. Ішов Сус Христос на Йордань

Перехрестися, Богу помолися і кажиш:

Ішов Сус Христос на Йордань.
– Ти, кров, пиристань.

Ішов Бог і Божа Мати
 (ім'я) крови замовляти.
 – Стий, кров, в рани,
 як вода в Йордани,
 де Ісус Христос хреста хрестив.

Зап. у селі Світле Ковельського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 42, арк. 50.

13. Летіло три пташечки

Летіло три пташечки
 через ліс, через поле,
 через синє море.
 Сіли на камні.
 Одна пташка
 стала калиницю клювати,
 друга – пісеньку співати,
 третя стала в чоловіка (ім'я)
 шовковою ниткою
 рану зашивати,
 кров остановляти.

Зап. 1998 р. Г. І. Марчук., 1940 р. н., середня освіта, у селі Стобихва Камінь-Каширського району Волинської області.

14. Їхав чоловік стар

Їхав чоловік стар,
 кінь під ним кар,
 по долинах, по дорогах,
 по мостах і по містах.
 – Те, Мати Руда,
 жильная, жилистая, тілесная.
 Зупинись,
 назад повернись.
 Стар чоловік тебе забирає,
 на покой зогріває.
 Коли коню води не стало,
 так шоб і тебе,
 Руда Мати, не бувало.

Зап. 1998 р. Г. І. Марчук., 1940 р. н., середня освіта, у селі Стобихва Камінь-Каширського району Волинської області.

15. На мори лижеть камінь

На мори лижеть камінь,
 на камині стоїть пристіл,
 на престоли Присвятая Діва сидеть,
 сребную голочку диржеть,
 шовкову ниточку має,
 кров зашиває.
 – Кров, грай! Кров, стий!

Ото тико все. Тре рази. “Отче наш” говорять.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Стобихва Камінь-Каширського району Волинської області.

16. Ішов Господь через три мости

Молитиса "Отче наш".

Ішов Господь
через три мости.
Перши вудяней,
другі мидяней,
треті кривавей.
Мидяней розтопесва,
вудяней розлевса,
кривавей встановевса.
- Стий, кров, у рани,
як вода в Гурдани.
Амінь.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Литно Ківерцівського району Волинської області.

17. Стоїть гора кам'яна

Стоїть гора кам'яна,
на горі груша росла.
Груша росла
і кров запекла.

Зап. Оксана Середюк 1998 р. на хуторі Окачово Ратнівського району Волинської області від М. О. Середюк

18. Ішов Христос

Ішов Христос,
наступев на трость,
трость поламалася,
кров замовлялася.
- Стань, кров, в рані,
як вода в Орендані.

Зап. Оксана Середюк 1998 р. у селі Мельники-Річицькі Ратнівського району Волинської області.

19. З-пуд Божії горе пливе тре ріке

Заговоруєть "Отче наш" до лукавого.

З-пуд Божії горе
пливе тре ріке:
одна вогняна,
друга кровляна,
третя водяна.
- Боже, поможи
жару загасети,
воду загатети,
кров з рани зупинети.
Стий, кров, у рани,
як вода в Ярдани.

Зап. у селі Клітицьк Камінь-Каширського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 27, арк. 49.

20. Йшле дівке чириз дорогу

Йшле дівке чириз дорогу,
посяли чирвону рожу.
Шоб та рожа ни зийшла,
шоб з пальця кров ни пушла.

Зап. у селі Блаженик Турійського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 21, арк. 32.

21. Пуїду я в лис пу дрова

Пуїду я в лис пу дрова,
поки дров нарубаю,
то я кров замувляю.
Стуїть вуда на Гурдані,
хай держицца кров в рані.

Зап. у селі Липно Ківерцівського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 22, арк. 9-10.

22. Ішла Божа Мати, сіяла білу рожу

Шоб замовити кров, є така молітва:

Ішла Божа Мати,
сіяла білу рожу.
Шоб та рожа ни зийшла,
шоб в (ім'я) кров ни йшла
(чи з руке, чи з чого).

Зап. у селі Сомин Турійського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 7, арк. 34.

23. Їхав Гемеж на севому коні

“Отче наш”.

Їхав Гемеж на севому коні,
рубає й січе,
але кров не тече.

Повторити три рази.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Туропин Турійського району Волинської області.

24. Мана ману сіяла

Отако ведихниш і говорети:

Мана ману сіяла,
шоб кров не пушла...

Треба тако штери чи п'єть разив, тилько не дихати.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Кримно Старовижівського району Волинської області.

25. Їхав божий Юрій на севом коні

Говорели старе люде, шо можна замовити кров, якщо обрубайш, порижися, то Юрія тре споминати.

Їхав божий Юрій
на севом коні.
А він на землі
рубає, сиче,
а кров ни тиче.

Треба три рази так сказати без оддиху. Здушети отако те місце...

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Кримно Старовижівського району Волинської області.

26. Ішов Бог через трость

Ішов Бог через трость,
трость обломелася,
кров зупинелася.
Ішла панна,
посіяла рожу.
Рожа ни зийшла
і кров ни пишла.

Зажимати рану руками.

Зап. І. Гунчик 1996 р. у селі Тупали Турійського району Волинської області.

27. Ішла Божа Мати мусточком

Ішла Божа Мати мусточком,
підпиралася золотем кійочком.
Ішла до (ім'я) кров замувляти,
її тіло вчищати.

Такуво у нас.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Ревушки Турійського району Волинської області.

28. Ни є приступаю, сам Господь Бог

Пирихристетися треба три рази. І от ек людена звецця,
до теї людени казати:

Ни є приступаю,
сам Господь Бог,
Ісус Христос, сен Божий,
і Матір Божа приступає,
і всіх святых, і всіх анголив
до помочі звиває,
помуч стає.
Од білиї кості,
од чирвонії криві,
од шовкових жел,
од чорних (якеї там волоса) волосов.
Кров остановляю.

З білії кості
йшло три ріки криві:
одна водяна,
друга крив'яна,
третя кам'яна.
Водяна пушла,
кам'яна лягла,
крив'яна стала.

Ото такуво. Де вже зарізав, то вже тако о тримати пальця.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Мельники-Річицькі Ратнівського району Волинської області.

29. Ни я приступаю

Ни я приступаю,
сам Бог Господь
Ісус Христос приступає,
всіх ангелів присилає
помолецця од білої кості,
од чирвоний криві.

І там мнуть, тако придушать. І возьме латочку ци хліба
пожує, і хлібом, і латочкою. І ту молітву поговорить, і так е.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Мельники-Річицькі Ратнівського району Волинської області.

30. Туде дорога, сюде дорога

Отако кажуть:

Туде дорога,
сюде дорога,
а третя тая,
шоб кров стояла.
– Стань, кров, на рані,
як Христос на Ярдані.

Тако придержиш, пальцем водиш і говориш.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Невір Любешівського району Волинської області.

31. Стань, кров, на рані

– Стань, кров, на рані,
як Сус Христос на Ярдані.
Сус Христос спочиває,
а кров замірає.

Дев'ять раз так сказати і за пальця потримати. Кров
зразу встановецця.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Невір Любешівського району Волинської області.

32. Сус Христос спочиває

– Стань кров на рані,
як Сус Христос на Йордани.

Сус Христос спочиває,
 (ім'я) кров замовляє.
 – Кров крив'яная,
 кров водяная.
 Стань, кров, на рани,
 як Сус Христос на Йордани.
 Сус Христос спочиває,
 (ім'я) кров замовляє.
 То отако.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Невір Любешівського району Волинської області.

33. Становся, кров

– Становся, кров,
 в Івановій (ім'я) рані,
 як вода в Ярдані.

Так треба три рази або дев'ять разив сказати.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Невір Любешівського району Волинської області.

34. Стой, кров, в рані

Треба “Отче наш” помолетися. Стиснете рану і так сказати:

– Стой, кров, в рані,
 як вода в Йордані.
 Криваву замовлю,
 водяну зговорюю.

Так треба три рази сказати. Та й все.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Сваловичі Любешівського району Волинської області.

35. Чистая Дева криві ни пустела

Пирихристетись:

– Стий, кров, в рані,
 як вода в Ярдані.
 Чистая Дева
 криві ни пустела.

І так девіть раз, і гоїцця. Зчавети за руку, за пальца, да й пиристає.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Люб'язь Любешівського району Волинської області.

36. На морі камінь

На морі камінь,
 на камені церква стоїть.
 У тій церкві престол стоїть,
 за пристолом Божа Мати сидить,
 золоту голочку держить
 з шовковою ниточкою.

Рани розкладає, примовляє
і кров остановляє.

Зап. 1998 р. Г. І. Марчук, 1940 р. н., середня освіта, у селі Стобихва Камінь-Каширського району Волинської області.

37. Йшло два чоловікі

То ше маїмо такуво одну:

Йшло два чоловікі
чириз глибокі рікі.
Закенули грудеша,
де далеко кров свеще.
Божа Мати худела,
чирвону рожу лумела,
чирвону рожу лумела,
(Галі – ім'я) в рані садела.
Рожа прийнялася,
(Галі – ім'я) крив унялася.

Зап. І. Гунчик 1997 р. у селі Ревушки Турійського району Волинської області.

38. Божая Мати йшла доріжкою

Кров з носа йде, ци со. Я вмію замовляти.

Божая Мати йшла доріжкою,
встрітила Ісуса Христа.
– Божа Мати, куди йдеш?
– Йду до (ім'я) кров замовляти.
Останови, Господи.
Останови, Господи.
Останови, Господи.

Тре рази скаже і всьо. Меї братехи корова збела рога, і так з того самого стрижня кров лилася фонтаном. Приїхав її сен, каже: “Тьотко, так і так. Ходе”. Я пошла вже вечора і здале стала говорети. І спекаїцця, і спекаїцця, спекаїцця, і остановелась.

Зап. І. Гунчик 2001 р. у селі Чижевщина Жабінковського р-ну Брестської області (Республіка Білорусь) від Ганни Андріюк, 1923 р. н., освіта – 1 клас польської школи, народилася в селі Мицичі Кобринського району Брестської області.

39. Копала дівка между

Завсігда, як обріжу пальця, то всігда...

Копала дівка между,
сіяла чирвону рожу.
– Чирвона рожа, ни росте.
Кров з раю, ни випустесьь.
Стуй, кров, в рани,
як Ісус Христос в Ордани.
Як Божа Мати з ангелами,
так те стуй, кров, в рани.

Тре рази.

Зап. І. Гунчик 3 липня 2001 р. у селі Чижевщина Жабінковського р-ну Брестської області (Республіка Білорусь) від зустрічної жінки, яка не назвалася.

40. На острови, на Окияні

На острови, на Окияні,
на мори, на Буяні
лижить білий камінь.
На тому камені
сидеть три красних дівці:
Вера, Надєжда, Любов.
Отшивають шолкове кошильке
шолковими нитками,
булатними іглами.
– Булатная ігла, ни гнись,
шолковая нитка, ни рвись,
у раби (ім'я) кров уймись.

Зап. Оксана Середюк 1998 р. на хуторі Окачово Ратнівського району Волинської області від М. О. Середюк.

41. Їхала баба на сірий кобели

Коле пориже хтось пальця чи на руці, чи на нозі, чи десь так ударищя і йде кров, от, були тоже... особи слова, якеми замовляли, щоб кров ни тикла довго. При цьому гувурели:

Їхала баба на сірий кобели
і вела собачку
на ширстяней неточци.
Неточка порвалась,
а кров пиристалала тикте.
Амінь.

І казале:

Їхав Ісус Христос рікою,
поганяв воле мітлою.
– Остановесь, кров, в ранци,
як Ісус Христос остановевся в Йордані.
Амінь.

Зап. Віталій Шабуня 23.11.2000 р. у селі Щедрогір Ратнівського району Волинської області.

42. Їхав святей Юрій

Кров змовляють, я вмюю змовляти. І зразу кров пиристає йте, то я вмюю. Будите тримати за пальця чи за ногу, де кров іде. Чи хліб узьме, отако пожуй і приложе, і ватку туде, і тримай тако, щоб кров ни йшла. І змовляй:

Їхав святей Юрій
на севому коні
в чирвоному жупані.
Став кінь спотикатись,
стала Божа Матір встричатись:
– Куди їдиш, святей Юрій?

– Їду рани гасети.
 Міні ж ни пиче,
 нихай та кров ни тиче.
 Хай ни тиче з мертвого
 і хай ни тиче з живого.

І всьо. Ото тре рази тако змов, потримай пять мінут ту рану. Подивишся: одна тряпочка останицца.

Зап. у селі Брюховичі Ковельського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 17, арк. 5.

43. Їхав Юрій на червоному коні

Ну там замовляння, наскільки міні було відомо. Так:

Їхав Юрій на червоному коні
 в червоному жупані.
 Іде Божа Мати:
 – Куди ти, Юрію, їдиш?
 – Їду до хрищеного (ім'я) сидати,
 кров замовляти.

Оце і все. Така коротинька.

Зап. у селі Дроздні Ковельського району Волинської області. Архів ПВНЦ ІН НАН України, фонд 1-Б, од. зб. 45, арк. 50.

44. Допоможи, Боже, кров замовити

– Допоможи, Боже,
 (ім'я) кров замовити.
 Біжить річка:
 одна водяна,
 друга мідяна,
 третя кривавляна.
 Водяну – загатю,
 мідяну – засмутю,
 а кривавую – замовлю.

Говорити три рази.

Зап. І. Гунчик 1994 р. у місті Камінь-Каширський Волинської області.

45. На морі, на окіані

На морі, на окіані,
 на бистрім Буяні
 стоїт горобніца.
 В тої гробниці
 сидить три дівиці.
 Держать ігли,
 булаті нитки,
 голками зашивали
 рани кров'яні.
 – Заший всі жили

і позолочки-составчики
раба Божого (ім'я).

Зап. І. Гунчик 1994 р. у місті Камінь-Каширський Волинської області.

46. Ішла Христова Мати

Помолицца “Отче наш” Богу.

Ішла Христова Мати
кров замовляти.
– Кров червона, усічона,
усі ріки ісктеклиса.
Кров червона, вхамениса.

“Отче наш”.

Зап. І. Гунчик У листопаді 1995 р. у селі Холоневичі Ківерцівського району Волинської області від Громик Марії Савівни, 1918 р. н., неписьменної.

47. Йшла Божа Мати

Возьмеш за руку да й потираєш пальца, да й приказуєш:

Йшла Божа Мати
кров замовляти.
Черетинкою опираласа,
черетинка зламаласа.
Йшов святий Петро,
святий Іван, святий Ордань.
– А ти, кров, стань.

Перед цим я більшість “Верую” молюса, а не “Отче наш”. Яка болізь є, то я “Верую” молюса на початку. Мені Господь у сні одкриває молитви.

Зап. І. Гунчик 09.03.1996 р. у селі Яполоть Костопільського району Рівненської області від Марушкевич Хевронії, 1935 р. н., 2 класи освіти.

48. Божая Мати зулутим мустом іде

Божая Мати
зулутим мустом іде
з зулутею голкою,
з шовковою ниткою.
Іде до (ім'я) рану зашивати
і кров замувляти.

Зап. І. Гунчик 19.11.1995 р. у селі Холоневичі Ківерцівського району Волинської області від Романюк Параски Вікторівни, 1924 р. н., неписьменної.